

Beheerplan 2010-2020
Sandwijck

Stichting Het Utrechts Landschap

Inhoud

Samenvatting	2
1 Het Landgoed Sandwijck	3
1.1 Ligging	3
1.2 Geologie en bodem	3
1.3 Waterhuishouding	4
1.4 Cultuurhistorie	6
1.5 Ecologie	8
Flora	8
Fauna	11
1.6 Rust en groen naast de stad	14
1.7 Beleid	15
1.8 Evaluatie	16
2 Doelstelling	17
2.1 Natuur dankzij cultuur	17
2.2 Bosbeheer	18
2.3 De boomgaarden	18
2.4 Bloeiende akkers als voedsel	18
2.5 Geelpaarse graslanden	19
2.6 Welkom bij Het Utrechts Landschap	19
2.7 Externe wensen	20
3 Beheermaatregelen	21
3.1 Parkbos	21
3.2 Het park en de voormalige moestuin	21
3.3 De graslanden	24
3.4 Akkers en boomgaarden	24
3.5 Monitoring	24
Gebruikte literatuur	26
Bijlage 1 Begrenzing Rijksmonument	27
Bijlage 2 Redengevende beschrijving parkaanleg	28
Bijlage 3 Waterlopen Sandwijck	30
Bijlage 4 Zichtlijnen en uitzichtpunten	31
Bijlage 5 Beheerkaart Sandwijck	33

Beheerplan 2010-2020
Sandwijck

Stichting Het Utrechts Landschap

Samenvatting

Sandwijck, onderdeel van de Stichtse Lustwarande, is het eerste nog overgebleven landgoed vanuit Utrecht. De parkaanleg, met veel zichtlijnen en een afwisseling tussen open en gesloten terreinen, een folly en een bijzondere cementen pergola is beschermd rijksmonument. Ingeklemd tussen de grootstedelijke infrastructuur van Utrecht herbergt dit landgoed toch een rijk vogelleven en is het rijk aan stinzenplanten. De vele sloten zijn geliefd bij amfibieën (waaronder de zeldzame kamsalamander) en de ringslang. Het landgoed vervult een belangrijke functie als ecologische verbindingzone tussen het Kromme Rijngebied en het Vechtplassengebied. Uitbreiding van de houtwallen en het slotenstelsel heeft deze functie aanmerkelijk versterkt. Een groot deel van de graslanden is tot 1998 als intensief boerenland in gebruik geweest. Sinds die tijd is het beheer gericht op een bloemrijke vegetatie.

Het Utrechts Landschap wil samen met de Werkgroep Sandwijck de diversiteit aan gebiedsgebonden planten en dieren vergroten, net zoals de cultuurhistorische beleefbaarheid. Rondom het huis ligt de nadruk op de cultuurhistorische waarde. Hier willen we zoveel mogelijk de Engelse landschapsstructuur instandhouden, waar nodig herstellen en verrommeling tegengaan. Verder van het huis verwijderd zal het beheer meer gericht zijn op natuurwaarden.

Rondom het huis zal het park 'strakker' gemaakt worden, met een opgeruimd karakter, glad gazon en een strakke overgang naar de vijverpartij. Ook wordt de pergola beter zichtbaar. In het bos zullen open ruimtes worden versterkt en uitgebreid. Lokaal zullen eiken en bijzondere exoten de ruimte krijgen ten koste van enkele beuken. De productie van de graslanden zal door maaien en afvoeren de komende jaren verder verlaagd worden. Daarna zal het beweide areaal worden uitgebreid. Eén perceel wordt nu al begraasd vanwege de hoge landschappelijke kwaliteit. Sloten en poelen worden gefaseerd gemaaid en periodiek geschoond.

Recreanten zijn van harte welkom op de wandelroute. De rust in het gebied is echter dermate zeldzaam in de omgeving van Utrecht dat we deze graag in stand houden.

Kaart 1. Topografie Sandwijck.

1 Het landgoed Sandwijck

1.1 Ligging

Ingeklemd tussen de bebouwing en infrastructuur van Utrecht en De Bilt is het landgoed Sandwijck een groene oase (zie kaart 1). Sandwijck is onderdeel van de Stichtse Lustwarande, een gordel van imposante landgoederen en buitenplaatsen die zich uitstrekt langs de zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug tussen De Bilt en Rhenen. Vanuit de stad Utrecht is dit de eerste nog overgebleven en vrijwel ongeschonden buitenplaats.

De werken van Griffenstein, onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, grenzen aan het landgoed. Deze werken vormen een belangrijke schakel in de Ecologische Hoofdstructuur. Voor deze werken zal, samen met het Rodemterrein, een apart inrichtingsplan geschreven worden.

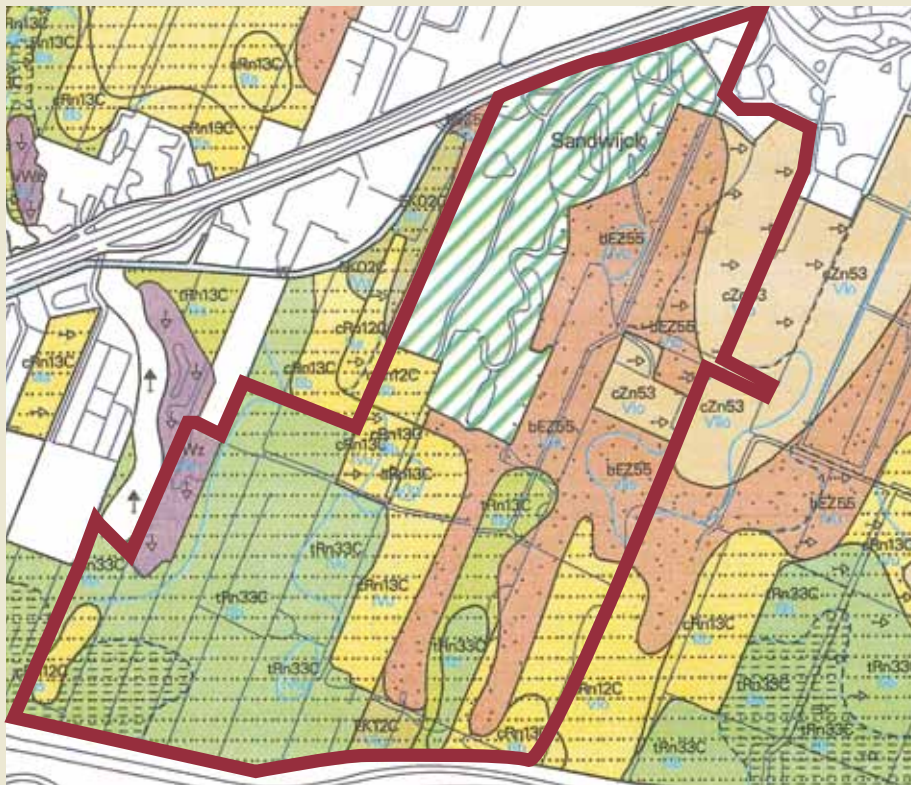
1.2 Geologie en bodem

Sandwijck ligt in de overgangszone tussen de zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en de kleigronden van het rivierengebied. Op een klein oppervlak zijn daardoor verschillende bodems en afzettingen te vinden (zie kaart 2). Tussen het noordelijke en zuidelijke deel van het landgoed bestaat een hoogteverschil van ongeveer een meter. Het laaggelegen zuidwestelijke deel was onderdeel van de Nieuwe Hollandse waterlinie als inundatiegebied.

De Utrechtse Heuvelrug ontstond in de voorlaatste ijstijd (het Saalien) door een brede landijstong die grof, grindhoudend zand voor zich uit stuwde. Tijdens de laatste ijstijd (het Weichselien) wist het landijs Nederland weliswaar niet te bereiken, maar de ondergrond was

permanent bevroren, een toendralandschap. In dit landschap had de wind vrij spel. Zand werd tegen de hellingen van de stuwwal aangeblazen en daar als dekzand afgezet. Anders dan de gestuwde zanden, bestaan de dekzanden uit relatief fijn zand zonder grind. De ondergrond van Sandwijck bestaat uit een dergelijke dekzandlaag. De Kromme Rijn heeft de dekzanden van Sandwijck overdekt met afzettingen van klei, zavel en zand. Sandwijck staat niet vermeld als aardkundig waardevol in de 'Atlas aardkundig waardevolle gebieden' van de Provincie Utrecht.

De bodem van het landgoed bestaat uit verschillende types eerdgrond (zie tabel 1). Eerdgronden worden gekenmerkt door een dikke laag, goed met minerale delen gemengd, organisch materiaal (humus). Kaart 2 laat de bodemgesteldheid van Sandwijck zien. Leekeerd- en woudeerdgronden zijn kleigronden met hydromorfe kenmerken (meestal roestvlekken). De minerale eerdlaag is door mensen gecreëerd, een zogenaamd toemaakdek van voornamelijk slib. Leekeerdgronden hebben een dunnere eerdlaag (15-30 cm) dan woudeerdgronden (30-50 cm). Zowel tuineerd- als enkeerdgronden hebben een minerale eerdlaag dikker dan 50 cm, maar het zijn respectievelijk klei- en zandgronden. Beide ontstonden door eeuwenlange toevoer van mest. De bodem van parkbos bestaat ook uit een enkeerdgrond (niet op kaart), variërend van leemarm tot sterk lemig. Tot slot komen in het gebied gooreerdgronden met een cultuurdek voor; zandgronden met hydromorfe kenmerken. In het zuiden zijn de sporen van een slenk van de Kromme Rijn nog terug te vinden als een laagte in het terrein, met aan weerszijden meer zandige

Kaart 2. Bodemkaart Sandwijck.

Bron: sc-dlo, opname 1992.

Tabel 1. Beschrijving bodems Sandwijck en Griffenstein-Zuid

Code	Beschrijving
cRn12C	Woudeerdgrond , kalkloze matig lichte zavel; zand binnen 80cm-mv
cRn13C	Woudeerdgrond , kalkloze matig lichte zavel; kalkloze zware klei binnen 80cm-mv
tRn13C	Leekeerdgrond , kalkloze, matig lichte zavel; kalkloze zware klei binnen 80cm-mv
tRn33C	Leekeerdgrond , kalkloze, zware zavel; kalkloze zware klei binnen 80cm-mv
EK12C	Tuineerdgrond , kalkloze, matig lichte zavel; zand binnen 80cm-mv
bEZ55	Enkeerdgrond , sterk lemig, matig fijn zand
cZn53	Gooreerdgrond , met cultuurdek; zwak lemig, matig fijn zand

oeverwallen, Op het 'Zandveld' is vroeger zand gewonnen, de zwarte bovengrond werd opzij gezet en het witte zand werd afgegraven. De zwarte bovengrond werd daarna weer teruggebracht.

1.3 Waterhuishouding

De Utrechtse Heuvelrug heeft een grote invloed op de hydrologie van Sandwijck. Op de Heuvelrug zakt regenwater de bodem in. Vanuit dit infiltratiegebied stroomt het grondwater naar lageregebieden, waar het onder druk als kwel aan de oppervlakte kan komen. Deze schone kwel is voedselarm (lager nitraat- en fosfaatgehalte) en bevat relatief een hoog mineralengehalte. De Biltse Grift

voerde in het verleden veel kwelwater naar Sandwijck. Door waterwinningen in de Heuvelrug is de aanvoer van kwel de afgelopen decennia sterk afgenomen. Op het moment is kwel grotendeels beperkt tot slootranden in het zuidelijke deel van het gebied. Door de sterk verminderde kweldruk vindt er tegenwoordig juist veel wegzijging plaats en zijn grote delen van Sandwijck infiltratiegebied geworden. Grondwatertrappen zijn variabel door het hoogteverschil in het gebied. Het zuidwestelijke deel en de slenk hebben de hoogste grondwaterstand (GLG¹ 80-120; GHG 25-40), meer naar het noordoosten en oosten wordt de grondwaterstand lager (tot GLG 120-180; GHG 80-140). Oppervlaktewater wordt op Sandwijck aangevoerd vanuit

¹ GLG: de gemiddeld laagste grondwaterstand in de zomerperiode. GHG: de gemiddeld hoogste grondwaterstand in de winterperiode.

Dit wordt uitgedrukt in cm beneden maaiveld (cm-mv).

de Biltse Grift. Deze stroomde oorspronkelijk vanaf Zeist naar de Utrechtse Vecht. Tegenwoordig stroomt het water kunstmatig (met behulp van gemalen) in tegenovergestelde richting. Door emissies van de RWZI in de Bilt en Zeist en het lozen van riooloverstorten (o.a. De Bilt) heeft de Grift een hoge nutriëntenbelasting en slechte waterkwaliteit. De waterkwaliteit is vanuit ecologische doelstelling een knelpunt op Sandwijck. Omdat de huidige waterkwaliteit niet voldoet, is er sprake van verdroging.

Vroeger stroomde de Biltse Grift over het landgoed vanuit het noorden naar het lageregelegen zuidwesten. Tegenwoordig stroomt dit water vanuit de Grift via een stelsel van sloten over het landgoed om uiteindelijk weer in de Grift uit te komen (zie bijlage 3). Dit gebeurt met hulp van duikers, dammen en overstorten. De slingerende waterpartij is ook verbonden met de Biltse Grift. Bij uitvallen van de gemalen stromen deze watersingels grotendeels leeg, wat aangeeft dat Sandwijck grotendeels een infiltratiegebied is.

Omdat er een hoogteverschil is tussen noordoost en zuidwest Sandwijck wordt het oppervlaktewater naar het zuidwesten van het landgoed steeds meer vermengd met kwel. In de zuidelijke hooilanden komt kwel omhoog, maar dit is voor een belangrijk deel beperkt tot de slootkanten. Daarnaast heeft de begroeiing van heliofyten in de sloten waar het water vanuit de Grift eerder langskomt ook een zuiverende werking. De kwaliteit van water is in de zuidelijke percelen dus hoger.

Voordat de Afsluitdijk in gebruik genomen werd, kon het gebeuren dat bij een noordwesterstorm de landbouwpercelen van Sandwijck, tot het bos bij de follie, onder water liepen door een buiten zijn oevers tredende Kromme

Rijn. Deze rivier kon op zo'n moment zijn water niet meer via de Vecht in de Zuiderzee lozen. Dit omdat de schutsluizen bij Muiden werden gesloten vanwege het gevaar van sterke opstuwing door de Zuiderzee. Slechts enkele hoge ruggen bleven boven het water. Van de lage ligging en het gemak waarmee het gebied overstroomde werd dankbaar gebruikgemaakt voor de Hollandse Waterlinie. In de Tweede Wereldoorlog is het gebied voor het laatst geïnundeerd, door de Duitsers.

Om de ecologische waarde van de sloten te vergroten zijn deze deels verbreed en voorzien van natuurvriendelijke oevers die geleidelijk aflopen of uit plasbermen bestaan. Voor de ontwikkeling van plasbermen, circa 25 cm diep, werd de bestaande verrijkte en verstoorde slootkant afgegraven. Zo kan zich op de schralere ondergrond een moerasvegetatie ontwikkelen. Flauwe oevers werden gemaakt door de slootkant af te graven met de bedoeling bloemrijke oevers onder invloed van kwel te creëren. Slootverbredingen verbeteren de overwinteringsmogelijkheden voor vissen en amfibieën. Deze verbredingen werden zo diep uitgegraven dat ze in de winter niet tot op de bodem bevrozen, van belang voor overwinterende vissen en amfibieën. Door het verbreden van de sloten is het areaal paaiplaatsbiotopen ook flink uitgebreid. Het uitdiepen van sloten werd ook gedaan in de verwachting dat dan meer kwelwater met het oppervlaktewater zou mengen en op die manier de kwaliteit van de sloten zou verbeteren.

Er zijn ook sloten (opnieuw) gegraven (foto 1). Deze sloten (of slenken) zijn geïsoleerd. Ze staan dus niet in contact met oppervlaktewater van de Biltse Grift, maar worden gevoed door schone kwel gemengd met regenwater. Hierdoor zijn de kansen voor de ontwikkeling van kwelgebonden vegetaties hoog. In 1992 is in het zuiden,

Foto 1. Graven van geïsoleerde kwel sloten op Sandwijck.

vlak bij de snelweg, een poel gegraven. Deze poel bevatte een goede waterkwaliteit, die een soortenrijke flora en fauna mogelijk maakt. Daarom zijn er nog twee poelen gegraven: een in het zuidoosten van de grasvelden en een op het zandveld.

Het zuidelijke deel van de grenssloot met het KNMI-terrein is verbreed tot een halve cirkel zodat zich hier een moerassige vegetatie kan ontwikkelen

1.4 Cultuurhistorie

Het landgoed Sandwijck bevindt zich op grond die oorspronkelijk eigendom was van het klooster Oostbroek. Na verkoop in 1644 wordt in de 17e eeuw een boerderij gebouwd. Die boerderij maakte rond 1770 plaats voor een buitenplaats. Het landhuis is daarna nog meerdere keren verbouwd, met onder andere de uitbreiding aan

de achterzijde uit 1846. In 1875 werd de voorgevel verbouwd en de ingang naar de zijkant van het huis verplaatst. De eerste aanleg van het park op Sandwijck stamt uit het einde van de 18e eeuw. Uit deze tijd stamt ook de schijnkapel (een folly): een duiventil en theekeupel in de vorm van een kapelletje (foto 2). In 1833-34 heeft de toenmalige eigenaar, Van Boetzelaer, het park door tuinarchitect J.H.J. van Lunteren in de Engelse landschapsstijl laten aanleggen. Het overpark aan de andere kant van de Utrechtseweg (nu het Van Boetzelaerpark) schonk Van Boetzelaer aan de gemeente De Bilt. Van Lunteren ontwikkelde op Sandwijck een parklandschap met slingerende waterpartijen, glooiingen, boomgroepen, veel paadjes met onverwachte hoekjes en fraaie zichtlijnen (zie bijlage 4).

Een van de belangrijkste wijzigingen die Van Lunteren

Foto 2. De folly (Kapelletje).

Paul Vesters, 2009.

De Stichtse Lustwarande

Aan het eind van de 18e eeuw ontstaat de Engelse landschapsstijl als een reactie op de strakke, formele parken met vlakke en strak ingedeelde percelen die in de voorafgaande periode in de mode waren. Een ideaal romantisch landschap met veel afwisseling werd nagestreefd.

Vanwege de prachtige vergezichten kwam de zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug in trek bij welgestelde stedelingen. De overgang van de hoge 'woeste gronden' van de Heuvelrug naar de laaggelegen natte gronden van het Kromme Rijngebied bood volop mogelijkheden voor de ontwikkeling van landschapsparken. Er waren hoogteverschillen, overgangen tussen nat en droog, zand, klei, water voor vijvers en volop de ruimte om te bebossen. Niet onbelangrijk was de relatief lage prijs van grond op de Heuvelrug, omdat deze landschapsparken behoorlijk veel ruimte innemen. Langs de Utrechtseweg tussen Utrecht en Rhenen ontstond een gordel van buitenplaatsen in Engelse stijl, de Stichtse Lustwarande. Letterlijk vertaald betekent de Stichtse Lustwarande: Utrechts plezier wandelgebied.

Kaart 3. Parkaanleg Sandwijkstraat 1892, duidelijk zichtbaar de door Van Lunteren aangelegde slingerende waterpartij.

Kaart 4. Parkaanleg 1910.

doorvoerde, betref de loop van de vijver. Hij verbond de twee noordelijke waterlopen, waardoor een eiland ontstond (kaart 3 en 4). Van de zuidelijke, rechte aftakking maakte hij een slingervijver die via een scherpe bocht overgaat in de kavelsloot. Het park gaat via een gesloten bos over in een vrij besloten weidegebied met houtsingels en afzonderlijke boomgroepen. Opvallend is de grote variatie aan boomsoorten die zijn gebruikt bij de aanleg van het park.

Aan het begin van de 20e eeuw is een bijzondere pergola van ferro cement aangelegd (foto 3). De pergola is opgebouwd uit stijlen en regels van gecementeerde imitatie-boomstammen, voorzien van knoesten en afgezaagde

zijtakken. Deze pergola is de enige van zijn soort in Nederland. Otto Schulz heeft rond 1913 nog enkele veranderingen in het park aangebracht. Hij liet onder andere het bosje coniferen (grotendeels taxus) aanleggen dat het zicht vanaf het huis naar de moestuin (tegenwoordig niet meer in gebruik) blokkeert. De Universiteit Utrecht kocht Sandwijkstraat in 1964 aan om er de botanische tuinen te vestigen. De universiteit kwam echter op dit besluit terug, waarna het landgoed in verval raakte. In 1984 vormde dit de aanleiding voor de oprichting van de Werkgroep Sandwijkstraat. Een enthousiaste groep vrijwilligers die het herstel voortvarend ter hand nam. Deze werkgroep begon met het opzetten van een beheerplan voor de houtwallen en

Foto 3. Pergola van ferro cement. Sandwijkstraat, begin 20e eeuw.

boomgroepen in het weidegebied. De volgende hoofddoelstelling werd gehanteerd: ‘Streven naar herstel, behoud en versterking van de op het landgoed aanwezige landschapelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden. Het totale karakteristieke beeld van Sandwijck moet in ere worden hersteld en duurzaam in stand worden gehouden’. In 1989 koopt Het Utrechts Landschap Sandwijck. Het landgoed is een rijksmonument (voor begrenzing zie bijlage 1). Niet alleen de gebouwen (portierswoning, koetshuis, boerderij en landhuis, foto 4) en kleinere elementen (pergola, folly, gietijzeren brug en twee hekpijlers), maar ook de Engelse parktuin zelf zijn monumentaal (voor redengevende beschrijving van RACM zie bijlage 2). Huize Sluishoef (foto 5), ook een rijksmonument, hoorde oorspronkelijk niet bij het landgoed maar is er later bij betrokken (zie kader).

1.5 Ecologie

Flora

De vegetatie van Sandwijck is gevarieerd. Die variatie is het gevolg van verschillen in waterhuishouding en bodem, maar vooral van historisch beheer. Het gebied is rijk aan Rode-Lijst soorten, maar verreweg de meeste zijn ooit gezaaid of aangeplant. Wel weten enkele van deze soorten zichzelf over het landgoed te verspreiden en zijn dus verwilderd. Het meest in het oog springende voorbeeld is de zwarte lathyrus. Deze soort is in Nederland uitgestorven, maar een verwilderde populatie gedijt op Sandwijck. Van slechts één Rode-Lijst soort kan worden aangenomen dat deze van nature op Sandwijck voorkomt: kamgras.

**Foto 4. Huize Sandwijck
voorzijde.**

Renk Ruiter, 2009. ←

Foto 5. Huize Sluishoef.

Paul Vesters 2007. ↓

Huize Sluishoef

In 1644 sticht Jan Schot bij het sluisje in de Biltse Grift de eerste vingerhoedfabriek van Nederland. De draaibanken werden aangedreven door een waterrad dat het verval van de Biltse Grift gebruikte. De Grift zorgde ook voor een goede aanvoer en afzet. Na anderhalve eeuw in gebruik, gaat de fabriek uiteindelijk failliet. In 1823 wordt het buitenhuis Sluishoef gebouwd met achter het huis een koperpletterij, waar ook munten gereinigd worden voor 's Rijks Munt. In 1858 komt het huis in handen van Van Boetzelaer die het bij Sandwijck betreft.

Park en bos

Op Sandwijkstraand zijn meer dan 200 verschillende soorten bomen en struiken. Het park in de directe omgeving van het landhuis is rijk aan exotische boomsoorten, met onder andere een monumentale moerascypres (*Taxodium distichum*), een 150 jaar oude Ginkgo (*Ginkgo biloba*), een grote reuzenlebensboom (*Thuja plicata*) en een monumentale mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*).

De prachtframboos (*Rubus spectabilis*), ooit een relatief zeldzame heester, is nu, door agressieve vermeerdering, zeer algemeen. Verder van het landhuis wordt het bos natuurlijker, met inheemse boomsoorten (vooral beuk en zomereik). De loofbossen hebben een gevarieerde

structuur en bestaan uit veel oude, dikke bomen met holtes. De struiklaag is goed ontwikkeld en wordt gedomineerd door hulst en in mindere mate taxus. De Stinzenflora² zijn rijk vertegenwoordigd en kleuren het bos in het voorjaar (Foto's 6 t/m 8). Het gaat om soorten als narcis, winterakoniet (zeldzaam), boshyacint, krokus, sneeuwkllokje, lenteklokje, voorjaarshelmbloem, daslook, aronskelk, beemdooievaarsbek, kleine maagdenpalm en stengelloze sleutelbloem. Daarnaast komen inheemse oudbosplanten voor als bos-anemoon, lelietje der dalen, salomonszegel, vogelmelk en opvallend veel dalkruid. Leuk is het voorkomen van alle soorten inheemse veldbies (*Luzula*) en de diversiteit aan varens, waaronder de koningsvaren, tongvaren en struisvaren.

² Het woord stinzen is afgeleid van 'stins', wat Fries is voor een versterkte woning. Stinzenplanten zijn planten die in bepaalde delen van Nederland alleen voorkomen op oude buitenplaatsen, landgoederen etc.

Foto 7. Stengelloze Sleutelbloem vroeg in het voorjaar op Sandwijkstraand. Victor Bos

Foto 6. Stinzen: lenteklokje. Weber, Fotonatura

Foto 8. Stinzenbegroeiing van boshyacinth voor het kapelletje. Paul Vesters, 2009.

De houtsingels in het gebied bestaan uit inheemse boomsoorten als eik, beuk, zoete kers, es, winterlinde, zwarte els en verschillende wilgensoorten (boswilg, geoorde wilg en grauwe wilg). Met struiken als hazelaar, meidoorn, kardinaalsmuts, inlandse vogelkers, hondsrös, egelantier, lijsterbes en Gelderse roos.

In 2004 zijn nieuwe houtwallen en bosschages in het gebied aangelegd, bij elkaar meer dan 3 ha. Langs de A28 ruim 2 ha als onderdeel van de groene corridor tussen de faunapassage bij Oosthoek en de werken van Griffenstein. Ook op de grens met het KNMI-terrein is nieuw bos en struweel aangeplant (1.3 ha). Een deel van dit bos mag niet hoog uitgroeien in verband met de meteorologische metingen

op het naastgelegen terrein. Bestaande houtsingels zijn op meerdere plekken breder gemaakt. Deze verbreding is grotendeels totstandgekomen door spontane verjonging ter plekke.

De graslanden

De graslanden bij het landhuis en park (direct ten zuiden van het gazon) zijn botanisch rijk. Hier kleurt het grasland geel van de grote ratelaar, een half-parasiet op gras (foto 9) en wit van de gewone margriet. Er komen soorten voor als knoopkruid, gewoon reukgras en kale jonker.

De voormalige moestuin is een bonte verzameling van kruiden. Hier zijn in 2005 bijna 120 soorten gevonden.

Foto 9. Een zee van grote ratelaar in het grasland zuid van het gazon.

Renk Ruiters, 2009

Foto 10. Gras-kruidentmix met o.a. fluitekruid en boterbloemen. Paul Vesters, 2009.

Veel van deze soorten zijn een overblijfsel uit het verleden als botanische tuin, zo komt er akeleiruit, guldenroede en gele maskerbloem voor. Bijzondere soorten zijn onder andere: adderwortel, grote bevernel, grote ratelaar, kleine ruit, welriekende agrimonie, moerasmuur en zwarte lathyrus.

Na de beëindiging van het boerenbedrijf in 1997 heeft het weidegebied op Sandwijck een natuurbestemming gekregen. Deze graslanden vormen samen met Griffenstein-Zuid en de tussengelegen percelen 'gronden van Docter' één beheereenheid. Sinds 1998 is hier een actief verschravingbeheer uitgevoerd, door middel van maaien en afvoeren. Door het agrarisch gebruik zijn deze graslanden nog niet erg soortenrijk. Het grasland op de voormalige maïsakkers grenzend aan het KNMI-terrein is zeer soorten-arm en wordt gedomineerd door hoogproductief gras. De twee weilanden begraaasd door paarden in Griffenstein-Zuid worden gedomineerd door Engels raaigras, maar in het westelijke perceel is dit in combinatie met veel kamgras en reukgras. Verder zijn witbol, ruw beemdgras, kruipende en scherpe boterbloem aanwezig. In de nattere delen staat ook geknikte vossenstaart, egelboterbloem en veldrus. Dotterbloem is aangetroffen op een slootover, maar is nog zeldzaam.

Voor de overige graslanden (foto 10) geldt dat percelen met gestreepte witbol, kropbaar en fioringras worden afgewisseld met percelen waar nog relatief veel Engels raaigras staat. Het hele gebied kleurt in het voorjaar geel van de boterbloemen (kruipende, scherpe en in de nattere delen egelboterbloem) en wit van het fluitekruid. Grote ratelaar staat sporadisch in de velden en langs de slootkanten komt soms echte koekoeksbloem voor. De eerste fonteinkruiden hebben zich in de geïsoleerde sloten weten te vestigen.

Het akkercomplex en boomgaarden

De hoogstamboomgaarden (appels en peren) op het landgoed zijn 15 jaar geleden aangeplant, als vervanging van de totaal vervallen en verwilderde oude boomgaard. Bij het vertrek van de laatste boer is er voor gekozen om een deel van de voormalige akkers op Sandwijck in stand te houden. Deze akkers hebben niet alleen een cultuurhistorische waarde maar zijn ook van belang voor akkerkruiden en fauna. Het land ten zuiden van de boomgaard werd geselecteerd vanwege de ligging op de overgang van zand naar klei, het voormalige beheer als akker en de aanwezigheid van een zaadbank van akkerkruiden.

Het akkercomplex bestaat uit verschillende graanvelden (zowel zomer- als wintergranen). De akkers herbergen verschillende algemene akkerkruiden zoals de grote klaproos, paarse dovenetel, echte kamille, phacelia en het akkerviooltje. Twee doelsoorten uit het beschermingsplan akkerplanten (LNV 2000) zijn gevonden: rood guichelheil (*Anagallis arvensis* ssp. *arvensis*) en korenbloem (*Centaurea cyanus*).

Fauna

Het vogelleven

Dicht op de grens met de stad en omzoomd met grote wegen is Sandwijck toch nog steeds een klein vogelparadijsje, vooral door de combinatie van rust en oud loofbos. De meest algemene broedvogels in het gebied zijn: koolmees, pimpelmees, tjiftjaf, merel, winterkoning en houtduif, allemaal vogels die floreren in bos en struweel. Ook wilde eend en meerkoet zijn algemeen. Verschillende Rode Lijst soorten broeden of hebben de afgelopen decennia op het landgoed en de bijbehorende graslanden gebroed (zie tabel 2).

Foto 11. Groene specht. Frits van Daalen, Foto Natura.

Foto 12. Ijsvogel op lisdodde. Harry van Emden, 2008.

Tabel 2. Rode Lijst broedvogels de afgelopen decennia. Gegevens Wigle Braakmsma.

Nederlandse naam	Cat	Status als broedvogel op Sandwijkstraand	Ljaar
Boerenzwaluw	GE	Vroeger bij schuren boerderij	1993
Boomvalk	KW	Jaarlijks territorium	2007
Graspieper	GE	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Grauwe vliegenvanger	GE	Broedvogel tot ca. 2000. Nu slechts enkele voorjaarstrek waarnemingen.	ca. 2000
Groene specht	KW	Jaarlijks een territorium	2007
Grutto	GE	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Huisemus	GE	Verdwenen	1984
Huiszwaluw	GE	Vroeger bij boerderij (voor restauratie)	1984
Kerkuil	KW	Toename losse waarnemingen laatste jaren. In 2008 terug als broedvogel.	2008
Kneu	GE	Verdwenen/zeer onregelmatig, waarschijnlijk nog bij volkstuinen	1984
Koekoek	KW	Jaarlijks	2007
Matkop	GE	Onregelmatig	2000
Nachtegaal	KW	Onregelmatig, maar jaarlijks op Griffensteen en/of bij berm A27	2007
Patrijs	KW	Verdwenen, nog wel in de omgeving van het wildviaduct bij Oostbroek	1976
Ransuil	KW	Onregelmatig, wel jaarlijks op Griffensteen of omgeving	1998
Ringmus	GE	Onregelmatig	1984
Slobeend	GE	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Spotvogel	GE	Sinds midden jaren 70 verdwenen, in 2007 juni waarnemingen	1976/2007?
Steenuil	KW	Verdwenen, vroeger in oude boomgaard	1967
Tureluur	GE	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Watersnip	BE	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Zomertaling	KW	Verdwenen in de jaren 60-70	ca. 1960-1975
Zomertortel	KW	Tot midden jaren 90 jaarlijkse broedvogel. Zomer 2006 roepend mannetje.	ca. 1995/2006?

BE Bedreigde soorten: Soorten die sterk zijn afgenomen en zeldzaam tot zeer zeldzaam zijn en soorten die zeer sterk zijn afgenomen en zeldzaam zijn.

KW Kwetsbare soorten: Soorten die zijn afgenomen en vrij tot zeer zeldzaam zijn en soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en vrij zeldzaam zijn.

GE Gevoelige soorten: Soorten die stabiel of toegenomen zijn en zeer zeldzaam zijn en soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en algemeen zijn.

Ljaar Laatste bekende jaar van broeden tot 2007.

Foto 13. De kerkuil van Sandwijck. Paul Vesters, 2007.

Foto 14. Das op nachtelijke strooptocht.

Niet al deze Rode-Lijst soorten broeden jaarlijks en sommige zijn uit het gebied verdwenen. Het meest in het oog springend is het verdwijnen van alle karakteristieke 'boerenvogels'. De intensivering van de landbouw en de aanleg van de A28 was voor veel kritische weidevogels te veel. De Kievit heeft het veel langer volgehouden, maar is nu ook verdwenen als broedvogel. Rond 1976 broedden nog jaarlijks verschillende paartjes patrijzen in de graslanden, nu helaas niet meer. In de winter worden meerdere watersnippen en witgatjes gezien, terwijl tureluurs vaak worden aangetroffen. Bij de aanleg van enkele poelen, heeft een paartje kleine plevier gebroed op de kale net vergraven grond. De nestplaatsen van mussen en zwaluwen, soorten van het boeren erf, zijn bij sloop en restauratiewerkzaamheden verloren gegaan.

In het voorjaar is het in het bos en park een drukte van belang. Zangvogels en holenbroeders zijn hier algemeen. Zo broeden er grote bonte spechten, groene spechten (foto 11), boomklevers (4-6 paartjes), boomkruipers en holenduiven. Met de kap van de nestboom is de kleine bonte specht in de jaren '80 uit het gebied verdwenen. De appelvink broedt jaarlijks op het landgoed, net zoals enkele paartjes glanskoppen. Sporadisch broeden er zomertortels en grauwe vliegenvangers. De vele struiken op het landgoed zijn in het najaar en de winter met al hun vruchten erg in trek bij lijsterachtigen, zoals koperwieken en kramsvogels.

De ijsvogel (foto 12) is sinds 2003 weer terug als broedvogel. Bij afwezigheid van steile oevers willen ijsvogels ook wel broeden tussen boomwortels van omgewaaide bomen. Deze soort is in Nederland aan een opmars bezig door de verbeterde waterkwaliteit en het uitblijven van strenge winters.

Met de aanleg van poelen en geïsoleerde sloten is het aantal

kikkers sterk toegenomen. Wachten is het nu op de terugkeer van de ooievaar (die voor het laatst broedde in 1947). De laatste broedpoging van een kerkuil dateerde uit 1964, maar de afgelopen jaren was de soort weer steeds vaker te zien. In het voorjaar van 2008 was de kerkuil als broedvogel weer terug van weggeweest (foto 13), op de oude stek: het kapelletje. Afgelopen winter is voor het eerst een groepje van vijf halsbandparkieten gezien, met bovenmatige interesse in de vele boomholtes. Wie weet een nieuwe broedvogel.

Zoogdieren

Het gebied is niet geïnventariseerd op zoogdieren, maar er komen wel steeds meer soorten voor. Naast de ree en haas komen tegenwoordig ook weer foeragerende dassen voor (foto 14). De das is een van de doelsoorten van het gebied en profiteert van de faunapassages die tussen geïsoleerde natuurgebieden worden aangelegd. Vos en wezel zijn zeker aanwezig, bunzing misschien en het lijkt erop dat de boomarter zich in het gebied aan het vestigen is. Er zijn meerdere sporen gevonden die waarschijnlijk van deze soort zijn. Een van zijn favoriete prooien, de eekhoorn, is in elk geval aanwezig. Verder komen er meerder soorten spits- en woelmuizen voor.

In 1989-1991 is op een groot aantal terreinen van Het Utrechts Landschap de vleermuispopulatie onderzocht, zo ook op Sandwijck. Zes soorten zijn gevonden: dwergvleermuis, de ruige dwergvleermuis, de laatvlieger, de grootoorvleermuis, de rosse vleermuis en de water-vleermuis. Vooral de afwisseling van bos en open plekken in het bos wordt door vleermuizen gewaardeerd. De vele holtes in oude bomen bieden vleermuizen een natuurlijk onderdak.

Foto 15. Ringslang, Jan van Arkel, Foto Natura.

Tabel 3. Amfibieën en reptielen op Sandwijck.

*: soorten die alleen in het noordelijke deel van Sandwijck voorkomen volgens deze publicatie.

Nederlandse naam	Latijnse naam
gewone pad*	Bufo bufo
kamsalamander (= grote watersalamander)	Tritus cristatus
heikikker*	Rana arvalis
bruine kikker	Rana temporaria
meerkikker*	Rana ridibunda
groene kikker complex ³	Rana esculenta synklepton
ringslang	Natrix natrix

Reptielen en amfibieën

In 1992 heeft Ravon Groenraven Oost onderzocht op het voorkomen van reptielen en amfibieën per kilometerhok. Op Sandwijck, of in de kilometerhokken waar Sandwijck binnen valt, zijn zeven soorten vastgesteld (tussen 1975 en 1992, voor kamsalamander en ringslang 1970-1992):

De overgang van het laaggelegen Kromme Rijngebied naar de Utrechtse Heuvelrug benadert het optimale milieu voor de kwetsbare kamsalamander. In deze zone wordt de kamsalamander vooral waargenomen in de kleinere of grotere afgesloten waterpartijen op landgoederen. De ringslang (foto 15) wordt op Sandwijck regelmatig gezien (zelfs exemplaren van een meter). Beide soorten komen op de Rode-Lijst voor, de ringslang als kwetsbaar, de kamsalamander als ernstig bedreigd.

Amfibieën en reptielen zijn goede milieu-indicatoren. Het voorkomen van een bepaalde soort of groep geeft aan dat de omgeving relatief ongestoord is. Het voorkomen van veel soorten wijst vaak op een relatief stabiel milieu van redelijke omvang met weinig versturende invloeden. Het voorkomen van de kamsalamander en ringslang indiceert het volgende:

- De kamsalamander wijst op een kleinschalig landschap met structuurrijke vegetaties; helder stilstaand water met een rijke ondergedoken vegetatie en open plaatsen op de bodem,
- de ringslang wijst op vochtige bosachtige elementen, natte weilanden en moerassen, overgangen van hoog naar laag, met amfibieënrijk water in de nabijheid; broedhopen.

Libellen

Sandwijck is rijk aan libellen. De watertjes, sloten en poelen vormen een geschikt biotoop. Twee Rode-Lijst-soorten zijn op Sandwijck/Griftenstein vastgesteld, namelijk de glassnijder (*Brachytron pratense*) en de vroege glazenmaker (*Aeshna isosceles subsp. isosceles*). Beide soorten staan op de Rode Lijst als kwetsbaar. Meer algemene soorten als smaragdlibbel, variabele waterjuffer, zwarte heidelibbel, steenrode heidelibbel, gewone oeverlibbel, platbuik en grote keizerlibbel zijn makkelijker waar te nemen. Dit geldt ook voor de algemene waterjuffers (*Zygoptera*): lantaarntje, gewone vuurjuffer, gewone pantserjuffer, watersnuffel en roodoogjuffer.

1.6 Rust en groen naast de stad

Hoewel het gebied aan de rand van de stad Utrecht ligt, wordt het niet platgelopen. Het landgoed is vrij toegankelijk voor iedereen. Er is één ingang, waar een nieuwe parkeerplaats is aangelegd. Ook is er informatie aanwezig over het gebied en de wandelroute. Deze wandelroute voert door het park en het bos, met de mogelijkheid om ook een stuk door de graslanden te lopen. Het gebied wordt vooral bezocht door mensen uit de directe omgeving. Honden zijn niet toegestaan, waardoor de verstoring door bezoekers minimaal is. Jaarlijks worden er meerdere excursies gegeven. Het zuidelijke deel van Sandwijck is niet toegankelijk voor publiek, maar is een rustgebied voor dieren. Langs de snelweg loopt hier een belangrijke ecologische verbindingzone (richting de faunapassage bij Oostbroek). De werken van Griftenstein zijn niet toegankelijk vanwege eenzelfde verbinding-functie.

³ Het groene kikker complex bestaat uit de poelkikker, de meerkikker en een hybride (die zich zelf kan voortplanten): de middelste groene kikker. Pas recent zijn deze soorten onderscheiden, dus oude waarnemingen moeten worden ondergebracht in het complex.

Tabel 4. Utrechtse natuurdoeltypen voor Sandwijck en Griffenstein.

Sandwijck/Griffenstein	UNAT-code	Omschrijving	Oppervlakte (ha)
Bestaande natuur	hz3.06 + ri3.05v	Bloemrijk grasland/stroomdalgrasland, vochtig	4
	ri3.10n	Bosgemeenschap van rivierklei, nat	3
	ri3.12d + ri3.12v	Park-stinzenbos, droog en vochtig	7
Nieuwe natuur	hz3.06 + ri3.05v	Bloemrijk grasland/stroomdalgrasland, vochtig	35
	hz3.07v	Vochtig schraalgrasland, natte variant	
	ri3.10n	Bosgemeenschap van rivierklei, nat	3
	hz4.01d	Akker, droog	2

1.7 Beleid

Sandwijck is in het streekplan van de provincie Utrecht (2005-2015) aangegeven als Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en als Landelijk gebied categorie 3. Voor deze categorie geldt een verweving van functies (in dit geval natuur, cultuurhistorie en recreatie). De provincie heeft in het natuurgebiedsplan Kromme Rijngebied (2001) Sandwijck (en Griffenstein) Utrechtse Natuurdoeltypen (UNAT) toegekend (tabel 4).

Het gebied is een ecologische corridor tussen het Kromme Rijngebied en het Vechtplassengebied (via het Noorderpark). In het natuurgebiedsplan voor het Kromme Rijngebied worden gidsoorten voor ecologische verbindingen genoemd:

- voor een vochtige/natte verbinding: dwergmuis, ringslang, blauwborst, kamsalamander, oranjetip, patrijs, vlermuizen, kwartelkoning, zilveren maan, boomarter, ree en hermelijn;
- voor een droge verbinding: Ringslang, zandhagedis, oranjetip, blauw vliegend hert, boomarter, vlermuizen, ree, hermelijn en das.

Dat het gebied van groot belang is als ecologische corridor wordt onderstreept door recente planologische plannen:

- in het *ontwerpplan herinrichting Groenraven-Oost* (1998) is Sandwijck opgenomen als (deels nog te ontwikkelen) natuurgebied. Fort Griffenstein aan weerszijde van de Utrechtseweg moet fungeren als ecologische verbinding, waarvoor onder de weg een faunapassage moet worden aangelegd. In dit plan is ook een fietspad gepland in de berm van de A27/A28. Dit om vanuit Utrecht het buitengebied en vooral de Hollandse Waterlinie beter bereikbaar en beleefbaar te maken;

- in het *ontwerp-watergebiedplan* (2007) worden maatregelen beschreven ten aanzien van verdrogingsbestrijding en verbetering van de waterkwaliteit:
 - het maximale peil in landgoed Sandwijck wordt opgezet met ca. 30 cm;
 - om de waterkwaliteit te verbeteren wordt het gebied zoveel mogelijk geïsoleerd, alleen in droge tijden wordt water ingelaten;
 - het gebied krijgt een flexibel, meer natuurlijk peil met een bovengrens van +1.10 NAP en een ondergrens van +0.55 NAP;
 - het peil in de hoofdwatgang langs de A28 wordt opgezet, met een zomerpeil van +1.65 NAP en een winterpeil van 1.55NAP;
 - de nutriëntenbelasting van het Grift water zal sterk verminderen door verbetering van RWZI in Zeist en De Bilt;
- in het bestemmingsplan Buitengebied-Zuid van de gemeente De Bilt (2001, 2007) staat Sandwijck vermeld als natuurgebied en landgoedpark, Fort Griffenstein als natuurgebied met cultuurhistorische waarde. Sandwijck en Griffenstein worden genoemd als belangrijke natuurschakels. De Bilt streeft naar een zo breed mogelijke, zowel natte als droge, ecologische verbindingzone bij de werken van Griffenstein.

Voor de pakketten aangevraagd uit programmabeheer voor Sandwijck zie tabel 5.

Tabel 5. Programmabeheer pakketten aangevraagd voor Sandwijck.

Pakket	Oppervlakte (ha)
Bos met verhoogde natuurwaarde	9,19
Bos	5,32
Halfnatuurlijk grasland	31,06
Akker	3,17
Plas	0,47
Totaal	57,68

Daarnaast is subsidie aangevraagd voor 73 hoogstam fruitbomen, 350 m knip- en scheerheg, 200 m boomrij en 5 poelen.

1.8 Evaluatie

- Door de aanleg van nieuwe houtwallen, poelen en sloten is Sandwijck geschikt als ecologische verbinding. Sandwijck fungeert als een belangrijke groene schakel tussen de Kromme Rijn en het Vechtplassengebied. Het coulissenlandschap biedt volop schuilmogelijkheden voor vogels en wild als ree en vos. Ook de das profiteert. De vele poelen en sloten zijn erg geliefd bij amfibieën (waaronder de kamsalamander), de ringslang en libellen. De takkenhopen en broeihopen bieden de ringslang broed- en overwinteringsmogelijkheden.
 - Het aanleggen van natuurvriendelijke oevers verhoogt de botanische soortenrijkdom en is van belang voor amfibieën. Het effect van het uitdiepen van de sloten moet onderzocht worden. Het is mogelijk dat door deze verdieping de tussenliggende graslanden droger zijn geworden. De waterkwaliteit van de uitgediepte sloten is waarschijnlijk wel verbeterd. De overwintering- en paaiplaatsmogelijkheden voor amfibieën zijn verbeterd door de slootverbredingen.
 - Het gefaseerd maaien van de slootkanten biedt de vele amfibieën en de ringslang voldoende schuilmogelijkheden en wordt in de winter ook gewaardeerd door watersnippers.
 - Onder het huidige beheer blijft het coulissenlandschap goed bewaard. Landschappelijk schoon wordt goed in stand gehouden. De graslanden kleuren bijvoorbeeld prachtig geel en de herintroductie van vee geeft het landgoed een levendiger karakter
 - De Engelse landschapsstijl is herkenbaar gebleven, wel zijn de verruiging en verrommeling in de buurt van het huis groot en dreigen doorkijkjes/zichtlijnen verloren te gaan. Ook zijn gebouwde elementen niet allemaal in even goede staat.
 - Het gevoerde bosbeheer houdt een monumentaal, parkachtig bos in stand met een rijke flora en fauna. Vooral het laten staan van dood hout heeft een positieve invloed op in holen broedende vogels, zoogdieren en vleermuizen.
- De botanische rijkdom van de graslanden is na bijna tien jaar omvormen aan het stijgen, maar is in de meeste percelen nog laag. Een hoogproductieve soortenarme vegetatie domineert. De boterbloemvelden zijn in het voorjaar landschappelijk zeer aantrekkelijk. Het ontwikkelen van kwelafhankelijke schraalgraslanden is weinig kansrijk, omdat de waterhuishouding op de Utrechts Heuvelrug te ernstig verstoord is. Om bloemrijke graslanden terug te krijgen kan beheer gericht zijn op bodemverschraling of het aanpassen van de concurrentieverhouding tussen (hoogproductieve) grassen en (laagproductieve) kruiden. Nadat de graslanden uit agrarisch gebruik waren genomen is door stikstofbemesting in combinatie met tot wel vier keer per jaar maaien en afvoeren geprobeerd het fosfaatgehalte in de bodem te verlagen. De vegetatie verandert dan langzamerhand van een stikstofgelimiteerde grasvegetatie in een fosfaatgelimiteerd bloemrijk grasland. Maar bodemverschraling is moeilijk op de van nature voedselrijke gronden van Sandwijck. Het is belangrijker dat de concurrentieverhouding tussen grassen en kruiden verandert in het voordeel van kruiden. De beste manier om dit te bereiken is door vroeg in het seizoen te maaien of door voorbeweiding.
 - Weidevogels hebben zich niet weten te hervestigen. Niet alleen verstoring door de snelweg, maar ook de aanplant van nieuwe houtwallen en de verschraling en vernatting van het grasland hebben een negatieve invloed. Verder kan de aanwezigheid van predatoren een rol spelen.
 - Akkerkruiden zijn massaal aanwezig in het akkertjescomplex, maar de kritische doelsoorten niet. De kleinschalige herintroductie van maïs wordt erg gewaardeerd door dassen en reeën. Patrijzen maken nog geen gebruik van de akkers en zouden profiteren van een soortgericht beheer.
 - Doordat de recreatieve druk laag is, is het landgoed een rustige plek gebleven. Deze rust wordt ook gewaardeerd door de bezoekers.

2 Doelstellingen

Dit hoofdstuk beschrijft wat Het Utrechts Landschap voor ogen heeft met het beheer op Sandwijck, maatregelen worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

De doelstelling van Het Utrechts Landschap voor Sandwijck in hoofdlijnen:

- behoud van kenmerkende diversiteit aan planten en dieren;
- in stand houden van het cultuurhistorische waardevolle beeld van het landgoed;
- functioneren als belangrijke ecologische verbindingschakel tussen Het Kromme Rijn gebied en de Vecht plassen;
- ruimte voor recreanten om te genieten van natuur en cultuur.

2.1 Natuur dankzij cultuur

Het landgoed is cultuurhistorisch belangrijk, maar heeft ook een grote natuurwaarde. Een belangrijk deel van de huidige natuurwaarde op het landgoed is terug te voeren op de cultuurhistorie. Zonder landgoed geen monumentaal bos of oude houtwallen. Sterker, zonder landgoed was het gebied nu waarschijnlijk volgebouwd. Toch kan beheer dat gericht is op de optimale bescherming van de cultuurhistorische waarde afbreuk doen aan de natuur op het landgoed. Dit geldt andersom bij optimale bescherming van de natuur voor de cultuurhistorische waarde. Behoud van cultuur betekent namelijk een romantisch, meer opgeruimd landschap. Terwijl behoud van natuur juist een wat 'rommeliger' landschap inhoudt. Daarom wil Het Utrechts Landschap een duidelijke zonering in het park. Deze zonering bestaat in de praktijk al jaren, maar zal aangescherpt worden. De cultuurhistorie krijgt voorrang in de omgeving van het landhuis, terwijl de natuur meer haar gang mag gaan in het bos en grasland verder

verwijderd van het huis. Dit betekent overigens niet dat cultuurhistorie niet van belang is in de rest van het bos, of dat natuur van geen waarde is rondom het huis. Een belangrijke randvoorwaarde bij het beheer van het park is de monumentale status van de parkaanleg en enkele 'complexonderdelen' (zie bijlage 1 en 2). Het is niet zo dat aan een beschermd monument niets meer mag worden veranderd, maar wel zo dat voor elke wijziging (dus ook aan de parkaanleg) een vergunning aangevraagd dient te worden.

Doel van het parkbeheer in de omgeving van het landhuis is:

- *Een Engels landschapspark dat een indruk geeft van de oorspronkelijke opzet van het park door Van Lunteren.*

Kenmerken zijn: slingerende waterpartijen, afwisseling tussen open en besloten terrein met doorkijkjes en zichtassen die worden benadrukt door bijzondere solitaire bomen. Oude foto's en kaarten kunnen erg helpen bij keuzes die gemaakt worden. Op oude foto's is duidelijk te zien dat het

Foto 16. Strakke parkaanleg onderhouden door tuinman. Sandwijck begin 20e eeuw.

Foto 17. Deel van de parkaanleg, begin 20e eeuw.

Foto 18. Kruidenrijke begroeiing in voormalige moestuin. Op de voorgrond beemdooievaarsbek. Renk Ruiter, 2009.

park in de directe omgeving van het huis zeer goed onderhouden werd met een strak gazon dat glad in de vijver overgaat en met een vrijstaande, goed onderhouden pergola. In dit deel van het park is dus geen ruimte voor rommelige hoekjes en ruigtevegetatie (zie foto 16 en 17).

De voormalige moestuin wordt tegenwoordig als hooiland beheerd. Dit hooiland is botanisch bijzonder waardevol (foto 18). Als de moestuin in ere zou worden hersteld zou deze botanische rijkdom verloren gaan. Doel voor de voormalige moestuin is:

- *De waardevolle graslanden botanisch soortenrijk houden en het historische open karakter bewaren.*

Deze graslanden hebben een soortencombinatie die niet ingedeeld kan worden naar een vegetatietype. Zonder invloed van het oude arboretum gaat deze vegetatie richting het glanshaververbond.

2.2 Bosbeheer

Doel van bosbeheer op Sandwijck is:

- *Een monumentaal, parkachtig en gemengd bos, met in dat bos kenmerkende historische elementen uit de landschappelijke stijl.*

De kenmerken van een dergelijk bos zijn: zwaar geboomte met holtes, variatie in soort inclusief 'versierende exoten' en afwisseling tussen gesloten stukken met veel struikgewas en opener bos met een rijke begroeiing van stinzenplanten. Variatie in ruimte wordt extra benadrukt door de doorkijkjes vanuit het bos naar het weidegebied.

Het grootste deel van het parkbos zal bestaan uit een menging van beuk en eik. Beuk is een te sterke concurrent voor eik, vanwege de lage schaduwtolerantie van eik. Krachtige, gezonde eiken hebben de voorkeur, wanneer ze te veel belemmerd worden door beuken.

Hier zijn 2 belangrijke redenen voor:

- Menging van eik en beuk is een cultuurhistorisch gegeven en kan alleen door menselijk ingrijpen in stand gehouden worden.
- Onder eik floreert de stinzenflora doordat er meer licht op de bodem valt (eik heeft een minder gesloten kroon) en ook vanwege de iets betere strooiselkwaliteit van eik ten opzichte van beuk.

Maar zeer monumentale beuken kunnen niet klakkeloos worden opgeofferd voor weinig kansrijke eiken.

Lokaal in het parkbos en zeker richting de tuin en het grasveld voor het huis hebben exotische boomsoorten de voorkeur. De grote diversiteit aan boomsoorten maakt het park bijzonder en we willen deze graag in stand houden. Staand en liggend dood hout is zeker gewenst in het bos, maar moet niet het beeld gaan bepalen.

2.3 De boomgaarden

Doel is:

- *Hoogstamboomgaarden met oude fruitbomen van verschillende soorten en rassen, met een bloemrijk grasland als ondergroei.*

2.4 Bloeiende akkers als voedsel

Doel van de akkertjes is:

- *Voedselvoorziening en broedgelegenheid voor fauna met veel ruimte voor typische akkerkruiden.*

Tegelijkertijd wordt cultuurhistorie in stand gehouden. De percelen liggen namelijk op grond die eeuwenlang als akkertjes in gebruik is geweest.

Het akkertjescomplex wordt gekenmerkt door variatie aan extensief⁴ verbouwde graangewassen, braakliggende percelen, ruige overhoekjes, met overal veel akkerkruiden.

⁴ Dat betekent dus dat er geen gebruik gemaakt wordt van kunstmest en landbouwgif. In dit geval wordt er ook 'dun' gezaaid.

Een Eldorado voor muizen en hun jagers. Maar ook voor wild zoals das en ree die zich te goed doen aan de maïs en een biotoop geschikt voor de patrijs.

2.5 Geelpaarse graslanden

Het Utrechts Landschap heeft de volgende doelen voor de graslanden op Sandwijck:

- *Bloemrijke graslanden met zeldzamere (kwel)vegetaties op de oevers en in de sloten.*
- *Levensvatbare populaties van ringslangen en amfibieën, in het bijzonder de kamsalamander.*
- *Een aaneenschakeling van houtwallen, sloten en poelen die fungeren als droge en natte faunapassage.*
- *Een parkachtig landschap, waarin de oorspronkelijke middeleeuwse verkavelingsstructuur zichtbaar is, met kenmerkende historische elementen uit de landschapsstijl.*

Deze graslanden zullen in het voorjaar een bloemenzee zijn van geel en paars. Velden van boterbloem en ratelaar doorbroken, in nattere delen, met het paars van de echte koekoeksbloem (foto 19) en in de sloten zeldzame fonteinkruiden. De sloten en poelen worden bevolkt door amfibieën (kamsalamander, foto 20), waar ringslang en ooievaar hun voordeel mee doen. Het landschap is door de vele houtwallen en boomgroepen besloten. Deze houtwallen liggen evenwijdig aan de oude verkavelingsstructuur en worden door wild gebruikt als passage. De zomen en slootkanten herbergen veel insecten. Een deel van de graslanden wordt met oude rassen begraasd, wat variatie geeft in het landschap en de vegetatie. Glanshaverhooiland en zullen dus worden afgewisseld met kamgrasweides, met in de nattere delen vegetaties van het zilverschoonverbond en lokaal vegetaties die horen bij het dotterbloemverbond (mogelijk de associatie van veldrus). Terugkrijgen van weidevogels is zeker gewenst, maar de kans hierop is gering. Er zijn te veel versturende elementen,

zoals de snelweg. Bovendien is de kans op hervestiging alleen reëel als er in de buurt weer levensvatbare populaties voorkomen. Sandwijck kan namelijk alleen een kleine deelpopulatie huisvesten. Maatregelen die het weidevogels naar hun zin maken, zoals bemesten, maar ook de kap van houtwallen hebben grote gevolgen voor de andere waarden in het gebied en zijn dus in ieder geval niet verdedigbaar bij geringe hervestigingskansen. Het Utrechts Landschap kiest daarom voor een mooi landschap, wat functioneert als ecologische verbindingzone en met veel ruimte voor zoogdieren, insecten, amfibieën en de ringslang.

2.6 Welkom bij Het Utrechts Landschap

Het Utrechts Landschap verwelkomt Beschermers en niet-leden op landgoed Sandwijck. Wandelaars zijn van harte welkom om op de grens met de stad te genieten van natuur en cultuur. Zowel de parkaanleg als het door houtwallen en sloten doorsneden graslanden zijn beleefbaar voor wandelaars (foto 21). Het landgoed is in twee zones ingedeeld. Het zuidelijke grasland is afgesloten voor wandelaars. Dit deel van het terrein is een belangrijke ecologische corridor en wordt gebruikt door allerlei wild. Rust is hier noodzakelijk. Het zuidelijke grasland is wel goed te overzien vanaf de wandelroute. De rest van het gebied is alleen toegankelijk op de gemarkeerde wandelroute. Op dit moment is het landgoed een rustig gebied, waar vooral omwonenden gebruik van maken. Omdat het gebied een groene schakel is en de rust die er nu heerst erg zeldzaam is geworden rond Utrecht wil Het Utrechts Landschap niet dat Sandwijck massaal bezocht gaat worden vanuit de stad. Daarvoor zijn de landgoederen Beerschoten en Amelisweerd beter geschikt en ingericht. Er worden dus geen nieuwe ingangen gerealiseerd. Honden zijn tot nu toe niet toegestaan op het landgoed. Vanwege de versturende werking willen we dit zo houden.

Foto 19. Echte koekoeksbloem. Renk Ruiter, 2009.

Foto 20. Kamsalamander. Wil Meinderts, Foto Natura.

Foto 21. Wandelpad langs de Gingko.

Renk Ruiter, 2009.

2.7 Externe wensen

Door gericht beheer kan flink gestuurd worden in de ontwikkeling van natuurgebieden. Maar externe factoren en ontwikkelingen hebben een grote invloed op wat mogelijk is, dus in hoeverre doelstellingen haalbaar zijn. De volgende lokale en regionale factoren hebben grote invloed op de kwaliteit van natuur en cultuur op Sandwijck;

- *Kwel.* De doelstelling voor de flora van de graslanden is gebaseerd op wat nu haalbaar is. Eigenlijk is het gebied verdroogd en de kwaliteit van het water te laag. Dit komt omdat de kwelstroom vanaf de Utrechts Heuvelrug bijna is opgedroogd door grootschalige wateronttrekking bij Beerschoten. Het Utrechts Landschap wil graag dat deze kwelstroom weer op gang komt en daarmee de mogelijkheid van een kwelafhankelijke graslandvegetatie. Om dit te bereiken moet de waterwinning bij Beerschoten drastisch verminderd worden.
- *Verdroging.* Het Utrechts Landschap wil graag de verdroging op Sandwijck bestrijden en een verbeterde waterkwaliteit bereiken. Het Utrechts Landschap staat dan ook achter de anti-verdrogingmaatregelen zoals die zijn opgenomen in het ontwerp-watergebiedplan Groenraven Oost (zie § 1.7).
- *Scheislotten.* De meeste sloten op Sandwijck zijn scheislotten op de legger van het waterschap. Dit houdt in dat ze jaarlijks voor eind oktober geschoond moeten zijn. Dit heeft een uitermate slechte invloed op flora en fauna in de sloten. Deze sloten hebben hun oorspronkelijke functie, namelijk snelle waterafvoer, verloren. Een deel van de sloten is zelfs volledig geïsoleerd. Het Utrechts Landschap wil dan ook graag dat deze sloten van de legger van het Waterschap verdwijnen.

De volgende externe ontwikkelingen kunnen een bedreiging vormen voor de kwaliteit van het landgoed:

- *Fietspad langs de A27/A28.* In het landinrichtingsplan Groenraven-Oost staat een fietspad gepland in de berm van de A27/A28. Dit om vanuit Utrecht het buitengebied en vooral de Hollandse Waterlinie beter bereikbaar en beleefbaar te maken. Nu blijkt het juist ter hoogte van Sandwijck te gevaarlijk om het fietspad door de berm van de A28 te laten lopen. Daarom is er nu sprake van om het fietspad door de zuidelijke rand van Sandwijck te laten lopen. Helaas komt het fietspad dan wel in de voor fauna nieuw aangelegde groenstrook (onderdeel van de EHS). Dieren wennen snel aan het achtergrondgeraas van de snelweg, maar niet aan verstoringen door mensen en honden die dichtbij komen. In het veld zal nu bekeken worden wat de invloed van het fietspad daadwerkelijk is. Het Utrechts Landschap ziet meer in fietspaden langs rustige wegen, waarbij ook de binnenring van Utrechtse Forten wordt meegenomen.
- *Hessingterrein.* We willen graag dat woningbouw op dit terrein wordt ingepast in het landschap. Dat betekent dat er rekening wordt gehouden met de afwisseling van gesloten en open ruimtes die horen bij de Stichtse Lustwarande, met zichtbaarheid van de werken bij Griftenstein en met het middeleeuwse verkavelingspatroon. Daarnaast kan woningbouw niet plaatsvinden in de 150 m rustzone van de faunapassage die bij Griftenstein wordt gerealiseerd. We willen daarom een groenstrook rondom de woningen voor de bewoners, zodat de rust op Sandwijck en Griftenstein bewaard blijft.

3 Beheermaatregelen

Zie bijlage 3 voor de beheerkaart van Sandwijck.

3.1 Parkbos

Het bosbeheer zoals dat de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden zal grotendeels worden voortgezet, wel zullen lokaal cultuurhistorische elementen verder worden versterkt. Bij zaag- en snoeiwerkzaamheden wordt het broedseizoen gerespecteerd.

- Om het bos gemengd te houden worden enkele beuken geveld of geringd waar deze de ontwikkeling van vitale eiken of versierende exoten belemmeren. Velling zal plaatsvinden in de buurt van paden, ringen in de percelen. De maat van de te vellen bomen dient wel in verhouding tot die van de te helpen bomen.
- De eiken in het zuidelijke deel van het Kloosterbos worden gedund om de ontwikkeling van zware monumentale eiken te bevorderen.
- Opslag van gewone esdoorn, Amerikaanse vogelkers en prachtframboos wordt bestreden.
- Doorkijkjes uit het bos naar het omliggende open landschap worden in stand gehouden en waar nodig hersteld door opslag en ruige vegetatie te verwijderen.
- Open plekken in het bos worden opengehouden door te maaien. Het gaat om het graslandje voor de folly naar de vijver, het narcissenweitje en de velden aan weerszijden van het vijvertje voor Sluishoef. De open ruimte op het vogeleiland wordt uitgebreid door een deel van de taxusverjonging aan de zuidkant te verwijderen. De schakering van kleuren door speciaal aangeplante bomen rond dit weitje wordt in stand

gehouden en waar nodig hersteld door aanplant bij uitval van bomen.

- Het houtwerk van de folly wordt geschilderd en waar nodig gerestaureerd. Ruigte rondom de folly wordt verwijderd.
- Takkenhopen in het bos worden periodiek aangevuld, deze zijn van belang als overwinteringsbiotoop voor ringslangen.
- De wandelroute wordt schoongehouden. Eens per 5 jaar wordt opslag langs de wandelroute verwijderd. De bruggetjes worden hersteld.

Het padenstelsel is een belangrijk onderdeel van de parkaanleg. Achter het slingeren van een pad in een Engels park lag altijd een idee, bijvoorbeeld een doorkijkje of een markant punt. Op Sandwijck is het historische padenstelsel in kaart gebracht (bijlage 5).

- Buiten de wandelroute worden deze historische paadjes in het parkbos niet schoongehouden en zijn ze niet toegankelijk voor publiek. Dit oude padenstelsel wordt wel in stand gehouden door dood hout en periodiek opslag van houtige gewassen te verwijderen.

3.2 Het park en de voormalige moestuin

Het park (foto 22) in de directe omgeving van het landhuis was vroeger zeer goed onderhouden met een strak gazon dat glad in de vijver overging en met een goed onderhouden vrijstaande pergola. Zonder grote afbreuk te doen aan de huidige landschappelijke en natuurwaarde willen we de cultuurhistorische waarde rondom het huis gaan versterken, door verruiging en rommelhoekjes tegen te gaan.

Foto 22. Park van Sandwijck.

Paul Vesters, 2009.

Foto 23. De zuileik. Paul Vesters, 2009.

- De pergola is een van de meest in het oog springende elementen en bijzonder zeldzaam. Deze moet primair vrijstaan. De beeldbepalende taxuswal (ooit bedoeld als lage haag ter afscheiding van de moestuin) aan de achterkant van de pergola haalt het zicht van de pergola weg. Maar deze stuiken zijn wel bijna een eeuw oud en een belangrijke voedselbron en broedgelegenheid voor vogels. Ook wordt de blauwe regen in de taxus als bijzonder mooi ervaren. Zonder nu de taxuswal af te zetten zal de ruimte rondom de pergola worden vergroot, zodat deze weer een blikvanger wordt. Daartoe wordt:
 - het begin van de pergola vrijgesteld door hulst en coniferen te verwijderen;
 - de ruigterand voor de pergola verwijderd, waardoor het gazon strak tot de pergola loopt. Klimop wordt ingeperkt, maar niet van de staanders verwijderd (dient als versteviging);
 - opslag en ruigte aan de achterkant van de pergola worden verwijderd en de taxus opgeschoren. Enkele overhangende takken van de taxus worden verwijderd.
- De eerste doorgang in de coniferenwal wordt zichtbaarder door opslag te verwijderen. Laaghangende takken worden waar nodig verwijderd.
- Tot de treurbeuk wordt het gras als gazon beheerd (ca. 22 keer per jaar maaien). Tot de zuileik ook, maar hier vindt de eerste maaibeurt plaats nadat de pinksterbloemen zijn uitgebloeid. Het gazon zal strak de vijver ingaan door de nu nog verruigde vegetatie periodiek mee te maaien.
- De doorkijk bij de solitaire eik (foto 23) wordt versterkt. Uitlopers naar de eik worden verwijderd.
- De voormalige moestuin wordt al jarenlang gehooïd

en heeft een zeer rijke flora. Herstel van de oude functie is niet alleen zeer kostbaar, maar zal deze flora vernietigen. Daarom zal het hooibeheer worden voortgezet. Daarnaast wordt:

- de rijke overgang van struiken naar het kloosterbos in stand gehouden, de boomopslag verwijderd en bramenruigte gemaaid;
- de muur aan de noordzijde van de voormalige moestuin gerestaureerd, de niet historische dakpannen verwijderd en leifruitbomen aangeplant;
- het lage muurtje aan de achterkant van de taxuswal vrijgezet en indien nodig gerestaureerd.

De omgeving van het landhuis geeft een rommelige indruk. Sandwijck is de eerste parel aan de ketting van de Stichtse Lustwarande. Daarom wil Het Utrechts Landschap het beheer steviger ter hand nemen om ook dit deel van Sandwijck weer een landgoedwaardig beeld te geven. Dit beheer zal in goed overleg met de bewoners van het huis plaatsvinden. In overleg met de bewoners van Sandwijck wil Het Utrechts Landschap:

- de omgeving van de schuurtjes, parkeerplaatsen, oprijlaan en het landhuis opruimen en onkruidvrij maken en houden;
- de oude pottenschuur, nu in dienst als fietsenstalling restaureren.

In het najaar van 2008 (tot zomer 2009) zijn de vijfverpartij van Sandwijck en de vijver voor Sluishoef gebaggerd. Met zware metalen verontreinigde bagger is afgevoerd. Door de in § 1.7 genoemde maatregelen wordt verwacht dat de waterkwaliteit van de Biltse Grift zal verbeteren.

- Dood hout wordt jaarlijks uit de vijvers gehaald.

Foto 24. De bosvijver met uitzicht op het kapelletje. Paul Vesters, 2009.

3.3 De graslanden

De komende jaren zal het beheer van maaien en afvoeren doorgaan. Meer in detail:

- Begrazing van de graslanden op Sandwijck wordt de komende jaren beperkt tot het veld dat naast de akkers ligt. Begrazing van dit perceel versterkt de landschappelijke beleving. De productie van de overige graslanden wordt door hooibeheer nog enkele jaren verlaagd. Daarna wordt een verdeling gemaakt tussen percelen met hooibeheer (en eventueel nabeweidings) en weilanden. Bij het maaien wordt rekening gehouden met (jonge) ringslangen. Het maaien wordt pas gestart nadat deze 's morgens de tijd hebben gehad op te warmen zodat ze kunnen vluchten. Maaien vroeg in het voorjaar⁵ met een tractor heeft op de botanisch kansrijkere percelen geen zin door de te natte omstandigheden. Maaien met veel duurdere rupsvoertuigen staat niet in verhouding met de vrij beperkte botanische mogelijkheden. De drogere delen van Sandwijck worden na 15 juni gemaaid. De natte, lageregelegen delen na 1 juli, bij 'hooibaar' weer. Pas wanneer het land droog genoeg is, kan hier gemaaid worden. Half september worden de graslanden, zowel de nattere als de drogere, nog een keer gemaaid.
- Die gronden die niet op de kop zijn geweest blijven hooiland, aangezien op deze gronden de botanische potenties het grootst zijn.
- Een deel van het maaisel wordt gebruikt om broeihopen voor ringslangen te maken.
- Bij het maaien wordt gezorgd dat ruige overhoekjes en perceelranden overblijven.
- Bij het slootrandbeheer wordt gezorgd dat een deel ruig blijft⁶ (huidige beheer wordt in principe voortgezet: 1 x 2 jaar maaien afgewisseld per slootkant). Een paar slootranden in het botanisch meest interessante deel worden wel elk jaar gemaaid.
- Elzenopslag wordt bestreden door afzetten in de winter, maar lokaal ook door bij de eerste maaibeurt de slootkanten mee te nemen.
- Sloten en poelen worden periodiek geschoond (niet jaarlijks) om verlanding te voorkomen.
- Doorgaan met het hakhoutbeheer van de houtwallen, in fases zodat alle stadia behouden blijven. Dit hout wordt grotendeels verwerkt in houtrillen van 4-5 m lang, met voldoende ruimte tussen de rillen. Langs de houtwallen zal een zoom tot ontwikkeling komen, door 1 keer per 2/4 jaar te maaien (al naar gelang de ontwikkeling).
- De boomgroepen worden in stand gehouden, eventueel door aanplant, maar dode bomen mogen blijven staan vanwege de hoge ecologische waarde.

3.4 Akkers en boomgaarden

- Het huidige beheer wordt voortgezet: 4 akkers, waarvan 1 ingezaaid met wintergraan, 1 met zomergraan en 2 braakliggend, met een klein stukje maïs. Bemesting bestaat grotendeels uit maaisel en compost van het landgoed.
- Het Utrechts Landschap zoekt naar een betere bronlocatie voor het zaad, zodat de onkruidzaden die als 'vervuiling' door het graan heen zitten, beter passen bij de voedselrijkere gronden van Sandwijck.
- Een deel van de akkerranden wordt ingezaaid met grootzadige kruiden zodat een zadenrijk winterhabitat ontstaat.
- Kruidenrijke ruige akkerranden worden door gefaseerd maaien in stand gehouden.
- De boomgaarden worden niet bemest. Het grasland onder de hoogstammers wordt gehooid.

3.5 Monitoring

Het Utrechts Landschap wil weten welke planten en dieren waar in zijn natuurgebieden voorkomen. We willen namelijk gebiedseigen planten en dieren zoveel mogelijk de ruimte bieden. Onderzoek naar de ontwikkeling van populaties is een belangrijk middel om het gevoerde beheer te evalueren.

Het bereiken van de doelstellingen voor de graslanden zoals geformuleerd in hoofdstuk 2 wordt gemonitord aan de hand van de volgende indicatoren:

- Biomassaproductie: tonnen gewas per hectare.
- Aanwezigheid van doelsoorten, o.a. populatie-ontwikkeling ringslang en kamsalamander.

De effectiviteit van de maatregelen bedoeld om de verdroging te bestrijden aan de hand van de volgende indicatoren:

- Gemiddelde grondwaterstand zomer.
- Gemiddelde grondwaterstand winter.
- Aanwezigheid kwel, oppervlakte en duur (visuele inspectie).
- Basenverzadiging in poriewater.
- Kwelindicatoren.

De ontwikkeling van de akkers en de geschiktheid van de bronlocatie voor het graan:

- Aanwezigheid doelsoorten en Rode-Lijst soorten (akkerkruiden, akkervogels).

De broedvogelpopulatie van Sandwijck wordt al jarenlang geïnventariseerd. De ontwikkeling van de broedvogelpopulatie wil Het Utrechts Landschap blijven volgen. Daarnaast wordt op dit moment een overzicht gemaakt van alle stinzenplanten die groeien op Sandwijck.

⁵ Vroeg maaien verschuift de concurrentieverhouding gras-kruid in het voordeel van kruiden.

⁶ Van groot belang voor amfibieën en vogels als de watersnip.

Foto 25. Noordelijk deel van de graslanden vlakbij het landhuis. Paul Vesters, 2009.

Het bereiken van de cultuurhistorische doelstellingen wordt gemonitord aan de hand van de volgende indicatoren:

- Status cultuurhistorische objecten (burg, folly, pergola etc.).
- Zichtlijnen en doorkijkjes zoals aangegeven in bijlage 5.
- Opslag, onkruid en dood hout in en langs de vijver.
- Opslag, onkruid, rommel in de directe omgeving van huis Sandwijck.

Gebruikte literatuur

- Anonymus, 1993. Fauna-inventarisatie herinrichtingsgebied Groenraven-Oost. Tauw/Limes-Divergens, Deventer/Nijmegen.
- Anonymus, 2005. Slagen in het groen. Masterplan Utrechtseweg De Bilt.
- Berkhof, H., 1993. De Hydrologie van Groenraven-Oost. Landinrichtingsdienst Utrecht.
- Blijdenstijn, R., 2007. Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht. Provincie Utrecht.
- Boer, E.F.J. de & Vliet, S. van, 2005. Verslag basisinventarisaties graslanden. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Boogaart, J.M.C. van den, 1999. Ecologisch beheer van Landgoed Sandwijck. Utrechtse Wetenschapswinkel Biologie, Utrecht.
- Boom, S. & Marsman, K., 2001. Inventarisatie houtgewassen van Sandwijck. KNNV, afdeling Utrecht.
- Bos, B., Marsman, K., Nieuman, W., 1977. De flora en fauna van Sandwijck. Provinciale Vogelwacht Utrecht/IVN afdeling De Bilt e.o.
- Davidse, D., 1998. Bodemonderzoek Sandwijck. Een onderzoek naar de geo(hydro)logische kenmerken van de landbouwgronden van Sandwijck. Utrecht.
- Dijkhuizen, S. S.O.S Sandwijck! Wachendorff, Stichting van vrienden van de botanische tuinen van de Rijksuniversiteit van Utrecht, Utrecht.
- Gemeente De Bilt, 1992. Landschapsplan gemeente De Bilt. Grontmij NV Houten/Zeist.
- Gemeente De Bilt, 2001. Bestemmingsplan De Bilt-Zuid. BügelHajema Adviseurs, De Bilt/Amersfoort.
- Gemeente De Bilt, 2007. Ontwerp bestemmingsplan De Bilt-Zuid. BügelHajema Adviseurs, De Bilt/Amersfoort.
- Groningen, C.L. van, 1999. De Utrechtse Heuvelrug. De Stichtse Lustwarande. Buitens in het groen. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Waanders Uitgevers, Zwolle/ Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist
- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, 2007. Ontwerp-watergebiedsplan Groenraven-Oost en Maartensdijk. Concept. Houten.
- Jong, T.H., 1992. Kruipers in Groenraven. Ravon/Herpetologische studiegroep Utrecht, Culemborg.
- Kiestra, E., 1993. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied Groenraven-Oost; resultaten van een bodemgeografisch onderzoek. DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- Landinrichtingscommissie Groenraven-Oost/DLG, 1998. Ontwerpplan herinrichting Groenraven-Oost. Utrecht.
- LNV, 2001. Handboek Natuurdoeltypen. Rapport EC-LNV nr 2001/020. EC-LNV, Wageningen
- Oostenbrugge, R., 1988. Het beheer van Sandwijck, een kwestie van samenwerken. In: de kruisbek, Vogelwacht Utrecht.
- Oosterveld, E.B & Altenburg, W., 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden; met toetslijst. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.
- Provincie Utrecht, 2001. Natuurgebiedsplan Kromme Rijngebied.
- Provincie Utrecht, 2001. Utrechtse Natuurdoeltypen.
- Provincie Utrecht, 2004. Streekplan 2005-2015.
- Provincie Utrecht, 2005. Herziening Natuurgebiedsplannen.
- Rijksdienst Monumentenzorg, 1980. Sandwijck bij De Bilt, Rijksdienst Monumentenzorg, Zeist.
- Spek, J. van der, 2007. Van Oostbroek tot Westbroek. Het verhaal van de 6 dorpen van De Bilt. Gemeente De Bilt.
- Swart, E.O.A.M. de, 2005. Overgangsbeheer op voormalige agrarische graslanden. Aanbevelingen voor het beheer van graslanden op de landgoederen Houtringe/Beerschoten, Niënhof, Wulperhorst en de Voorveldse Polder. Grontmij, Houten.
- Timmermans, M. & Seegers, H.C.M., 2004. Waterbodemonderzoek locaties Sandwijck. Schoonoord en Wulperhorst. CSO adviesbureau, Bunnik.
- Werkgroep Sandwijck, 1983. Beheerplan Landgoed Sandwijck; deelobject: houtwallen/ boomgroepen in het weidegebied. Werkgroep Sandwijck, De Bilt.
- Werkgroep Sandwijck, 1998. Akkers op Landgoed Sandwijck. Weekgroep Sandwijck, De Bilt.
- Werkgroep Sandwijck, 2003. Beheervoorstel graslanden Sandwijck-Griftenstein. Werkgroep Sandwijck, De Bilt.

bijlage 2 Redengevende beschrijving parkaanleg

De Buitenplaats Sandwijkstraat bestaat uit de volgende complexonderdelen:

1. *Parkaanleg*
2. *Portierswoning*
3. *Landhuis Sandwijkstraat*
4. *Cementen pergola*
5. *Follie*
6. *Landhuis Sluishoef*
7. *Langhuisboerderij*
8. *Twee hekpijlers*
9. *Gietijzeren brug*

Historische parkaanleg in landschappelijke stijl, waarvan de eerste aanleg uit het eind van de achttiende eeuw stamt en in 1833-34 door H. van Lunteren opnieuw is ingericht. De veranderingen die Van Lunteren heeft doorgevoerd bestaan thans nog voor een groot deel. Belangrijkste wijziging betrof de loop van de vijver, die een U-vorm had met een rechte aftakking in zuidelijke richting. Van Lunteren verbond de twee noordelijke waterlopen, waardoor er een eiland ontstond. De zuidelijke, rechte aftakking is vergraven tot een slingervijver, die ongeveer honderd meter ten noorden van de folly via een scherpe bocht in een kavelsloot overging. Het eiland is via een thans sterk verwaarloosde gietijzeren brug aan de noordwestzijde te betreden. De vijver deelt het terrein van de buitenplaats in twee min of meer gelijke helften. In het westelijke deel bevinden zich het landhuis Sluishoef, het koetshuis (niet geselecteerd) en een komvormige vijver. Ten zuiden van Sluishoef bevindt zich een parkbos dat in het oosten grotendeels door de slingervijver begrensd wordt. Het bos wordt doorsneden door het verlengde van de oprijlaan. De wandelpaden die door het bos lopen stammen niet uit de tijd van Van Lunteren. Uitzondering hierop is het pad dat langs de slingervijver, die ook langs de hierboven genoemde gietijzeren brug naar het eiland loopt. Het pad leidt naar de folly in het meest zuidelijke deel van het park. De folly kijkt uit over een coulissenlandschap, waar volgens oude kaarten oorspronkelijk een rondwandeling omheen liep. De resterende randbegroeiing langs de kavelsloten geeft aan waar het pad heeft gelopen. In een aantal sloten bevindt zich kleine eilandjes die met oude bomen begroeid zijn. Dit terrein, dat thans voor agrarische doeleinden in gebruik is, valt vanwege het ontbreken van aanlegstructuren buiten de bescherming. Na de folly buigt het pad in noordelijke richting af en loopt gedeeltelijk langs de oostelijke oever van de slingervijver. Het parkbos gaat hier over in een licht

geaccidenteerd weidegebied in het oostelijke deel van het park dat zich tot aan het landhuis Sandwijkstraat uitstrekt. De zuidgrens van het weidegebied wordt bepaald door een hoefijzervormige sloot. Deze sloot is waarschijnlijk een toevoeging uit het eind van de negentiende eeuw aangezien zij ontbreekt op de topografische kaart van 1887. Het wandelpad loopt langs de zuidelijke oever van de sloot verder en doorkruist daarna het hierboven genoemde weidegebied. Het pad loopt uiteindelijk door een bosje van coniferen, dat recht in de zuidoostelijke zichtlijn van het huis Sandwijkstraat ligt. Dit bosje stamt uit 1913 en is door tuinarchitect Otto Schulz aangelegd toen hij rond het huis een aantal wijzigingen doorvoerde. Hierachter ligt een gegraven waterpartij met een kleine komvijver uit dezelfde tijd. Het pad komt uit op een T-splitsing. Het pad naar links voert langs de pergola en het landhuis en komt tenslotte uit op de oprijlaan. Het pad naar rechts leidt naar het parkbos dat de oostgrens van het terrein vormt. Dit bos wordt door een rechte laan doorsneden en voert in noordoostelijke richting naar de boerderij Oost-Indiën en in zuidwestelijke richting naar het agrarisch gebied ten zuiden van de buitenplaats.

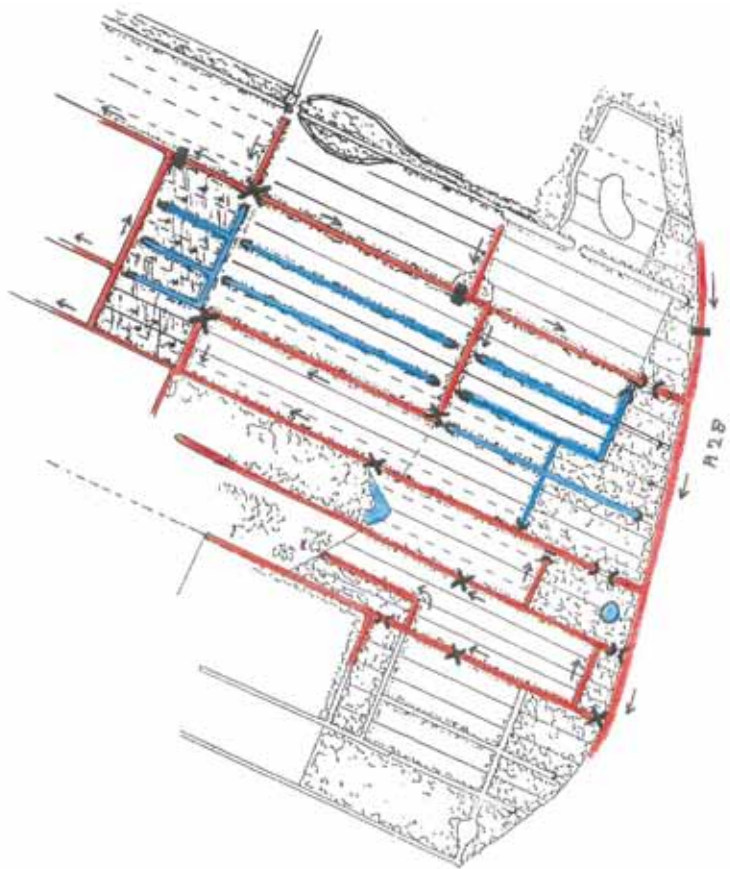
Algemene karakteristiek voor het park is de samenhang van de terreindelen in relatie met de hieronder nader gespecificeerde verkavelingsstructuur en de aan het eind van de dertiende eeuw aangelegde Steenweg, thans Utrechtseweg. Het open weidegebied geeft door zijn grillige begrenzing een besloten indruk. De diversiteit van de (solitaire) boomsoorten (moerascypres, treurbeuk, zeldkova, (rode) beuk en (Amerikaanse) eik) is groot en is van belang in de compositie van de verschillende zichtlijnen. Alhoewel de zuidoostelijke zichtlijn vanaf het huis verstoord is door de aanplant van het eerder genoemde coniferenbos, zijn de zuidwestelijke zichtlijnen vanuit het huis, de zichtlijnen vanuit de folly op het coulissenlandschap en de diverse

zichtlijnen op het landhuis op vele punten in het park nagenoeg ongeschonden gebleven. Deze elementen geven op zijn minst een impressie van de oorspronkelijke opzet van Van Lunteren. Met uitzondering van de ceder op de zuidwestelijke zichtas van het huis zijn de latere aanplanten niet storend.

Bepalende factoren in de aanleg van het park zijn zonder twijfel de middeleeuwse verkavelingsstructuur en de Utrechtseweg die daar schuin doorheen loopt. Het landhuis ligt evenredig aan deze weg terwijl de oorspronkelijke achttiende-eeuwse landschappelijke aanleg van het park de verkavelingsstructuur heeft gerespecteerd. Het gevolg hiervan is dat de hoofdzichtassen niet recht, dat wil zeggen in zuid- of noordoostelijke richting, maar noodzakelijkerwijs in zuid- of noordwestelijke (op Van Boetelaerpark) richting lopen. Het is aannemelijk dat Van Lunteren bij zijn reorganisatie heeft getracht toch een zuidoostelijke zichtas te verwezenlijken die dwars over de kavels heeft gelopen. Deze as is tegenwoordig verstoord door het coniferenbos en het parkbos langs de zuidoostgrens.

Waardering. Het park in landschapsstijl van de buitenplaats Sandwijck is van algemeen belang vanwege de belangrijke tuinarchitectuurhistorische waarde als voorbeeld van een gaaf landschapspark uit de eerste helft van de negentiende eeuw geënt op de middeleeuwse cope-ontginning. Tevens vanwege de ensemblewaarde in relatie met de overige parkonderdelen.

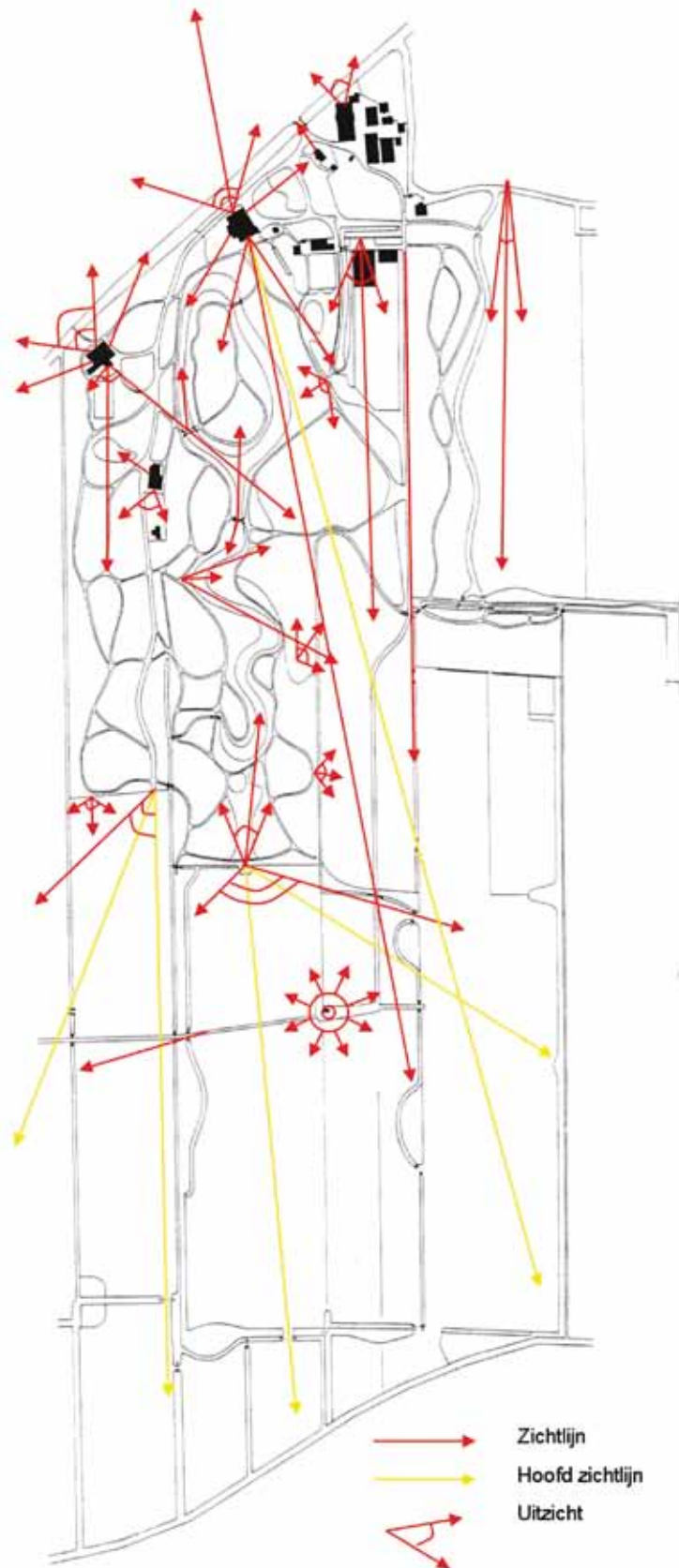
bijlage 3 waterlopen Sandwijkstraat

LEGENDA

- WATERLOOP/POEL (MET GRONDWATER/KWEL)
- WATERLOOP/VLIJVER (MET BIJTSCHIE GRIFT/WATER)
- STROOMRICHTING
- OVERSTORT / STUW
- DAM + DUKKER
- DAM
- DUKKER

bijlage 4 zichtlijnen en uitzichtspunten

Colofon

Uitgave:

Stichting Het Utrechts Landschap
Postbus 121
3730 AC De Bilt
030 220 55 55
info@utrechtslandschap.nl
www.utrechtslandschap.nl

december 2009

Inhoud:

Het Utrechts Landschap
Werkgroep Sandwijkstraak

Auteur:

Markus Feijen

Boswachter:

Aalt van den Hoorn

Extern advies:

Klankbordgroep beheerplannen
Provincie Utrecht

Ontwerp en vormgeving:

Yvet Hollander

bijlage 5 beheerkaart Sandwich

 Natuurakkers: 2 braak, 1 wintergraan, 1 zomergraan + hoekje mais. Bemesting met ruige stalmest. Akkerranden deels inzaaien met mengsel voor akkervogels.

 In parkbos lichtminnende en bijzonder boomsoorten vrijstellen. Houtwallen periodiek afzetten. Boomgroepen in stand houden.

 Boomgaard jaarlijks snoeien. Grasland niet bemesten.

 Groepen taxus en coniferen. Zichtlijnen herstellen. Opschot verwijderen. Bij pergola ruigte verwijderen en snoeien.

 Gazonbeheer tot treurbeuk, na bloei pinksterbloemen tot zuileik. Gazon strak de vijver in.

 Hooibeheer. Twee keer per jaar maaien en afvoeren. Slootkanten periodiek en gefaseerd maaien. Maaien na half juni.

 Soortenrijke hooilanden. Twee keer per jaar maaien en afvoeren. Waardevolle open plekken in bos maaien en afvoeren.

 Moerassig perceel, hooien.

 Geïsoleerde sloten, deels kwelgevoed. Periodiek en gefaseerd met open korf schonen.

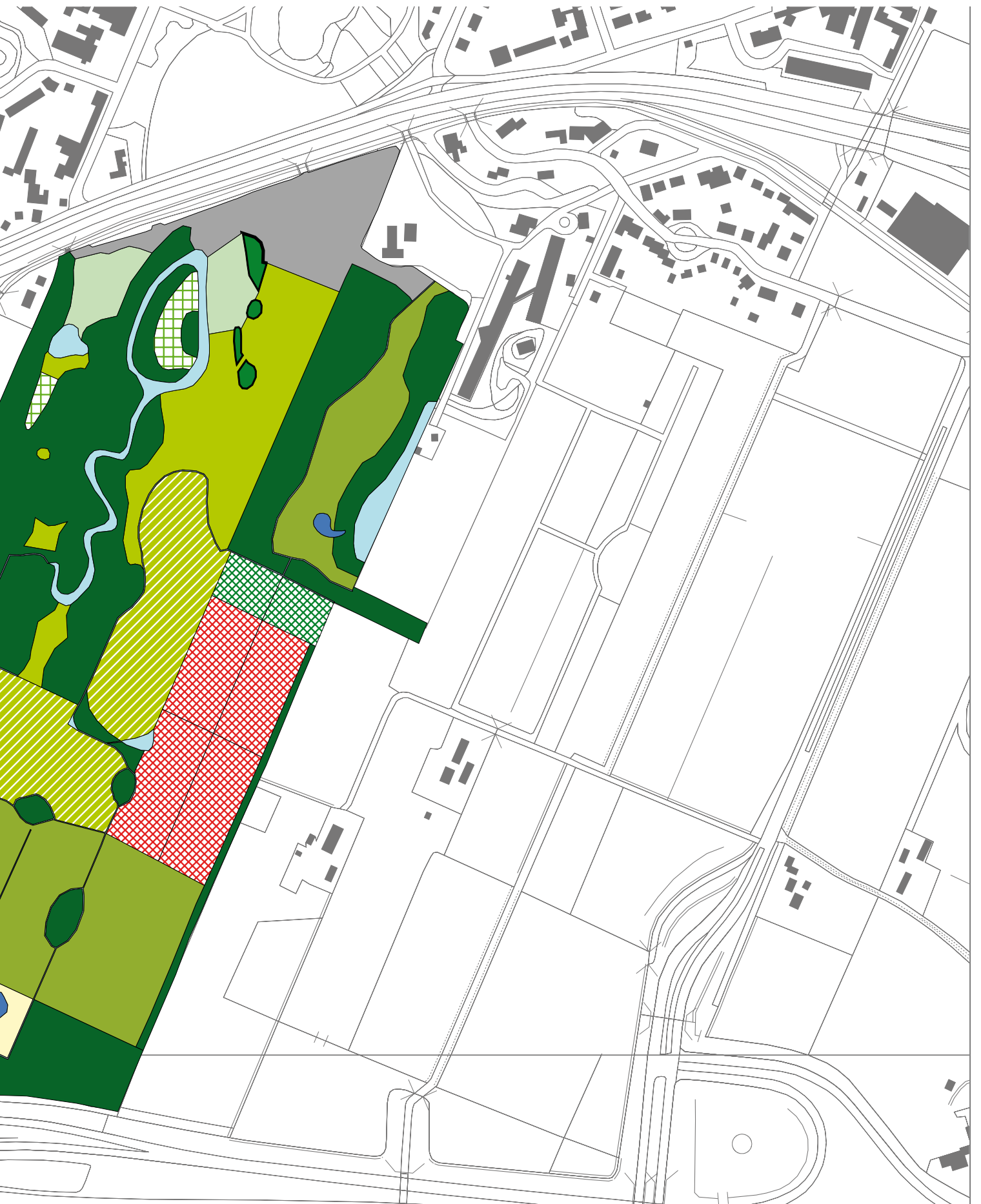
 Overig gebruik.

 Bosopslag verwijderen, open houden.

 Water gevoed door Biltse grift. Periodiek en gefaseerd met open korf schonen.

 Weiland, seizoensbegrazing met blaarkoppen.

Stichting Het Utrechts Landschap

Postbus 121

3730 AC De Bilt

030 220 55 55

info@utrechtslandschap.nl

www.utrechtslandschap.nl